

Маріупольський
університет

ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Збірник матеріалів науково-
практичного круглого столу

10 грудня 2024

Київ 2024

Редакційна колегія:

Голова Вікторія ГРИГОР’ЄВА, завідувач кафедри права МДУ, кандидат юридичних наук, доцент;

Заступник голови Юлія КАМАРДІНА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент;

Члени оргкомітету: Марія ПОЖИДАЄВА, професор кафедри права, доктор юридичних наук;

Анна ПОЛІТОВА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент;

Євген ЧЕРНИХ, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент.

*Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету
(протокол № 5 від 18.12.2024).*

П 68 Права людини в умовах воєнного стану: прикладний аспект: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, м. Київ, 10 грудня 2024 р. / за заг. ред. В.В. Григор’євої, Ю.В. Камардіної, М.А. Пожидаєвої, А.С. Політової, Є.М. Черниха. – Київ : МДУ, 2024.– 68 с.

У матеріалах круглого столу висвітлюються особливості реалізації прав людини в умовах воєнного стану, а також міжнародні та регіональні механізми захисту прав людини. Представлено теми доповідей за основними напрямками роботи круглого столу: загально-теоретичні аспекти захисту прав людини в умовах воєнного стану. Міжнародне гуманітарне право та захист прав людини; правозахисні механізми захисту прав людини: стан та перспективи; реалізація та захист прав людини в умовах глобальних кліматичних змін. У збірнику представлено статті за матеріалами доповідей. Матеріали круглого столу адресовані науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться проблемами реалізації та захисту прав людини в умовах воєнного стану в Україні.

УДК 342.7”364”(06)

*Матеріали подаються в авторській редакції.
Відповідальність за якість та достовірність даних, точність цитат
та іншої інформації несуть автори публікацій.*

КАМАРДІНА Юлія,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри права
Маріупольського державного університету, м. Київ

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАХИСТІ КЛІМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

На міжнародному рівні, концепція кліматичних прав людини отримує все більшу підтримку. Міжнародні угоди, зокрема Паризька угода (2015) [1], закріплюють зобов'язання держав щодо обмеження глобального потепління і сприяння адаптації до його наслідків, що, у свою чергу, має на меті захист прав людини.

Важливим кроком стало визнання права на чисте та здорове довкілля в рамках міжнародних правових норм, зокрема в документах ООН і Європейському Союзі. Наприклад, у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Право людини на чисте, здорове та стає довкілля» 2022 року [2] було підтверджено, що доступ до чистого довкілля є частиною прав людини.

Кліматичні права людини охоплюють різні аспекти захисту прав людини у контексті змін клімату. Вони включають право на життя, здоров'я, безпеку, доступ до води та їжі, а також право на участь у прийнятті рішень. Міжнародна правова спільнота поступово визнає ці права, і їх захист стає все більш актуальним у контексті глобальних екологічних змін.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відіграє важливу роль у захисті прав людини, зокрема в контексті змін клімату. Зважаючи на те, що зміни клімату стають все більшою глобальною проблемою, питання захисту прав людини у цьому контексті стають дедалі актуальнішими. Роль ЄСПЛ у захисті кліматичних прав людини можна розглядати через кілька аспектів:

1. Захист права на життя та здоров'я: одним із найбільш важливих аспектів у контексті змін клімату є захист права на життя та здоров'я (ст. 2 і ст. 8 Європейської конвенції з прав людини [3]). Зміни клімату можуть мати серйозні наслідки для здоров'я людини, зокрема через природні катастрофи (повені, посухи, хвилі тепла) та забруднення навколишнього середовища, що веде до хвороб і смерті. ЄСПЛ може бути залучений до розгляду справ, у яких порушується це право через неадекватні дії чи бездіяльність держав щодо боротьби зі змінами клімату.

2. Право на ефективний засіб правового захисту: згідно з статтею 13 Європейської конвенції з прав людини, кожен має право на ефективний засіб правового захисту від порушення своїх прав. Зміни клімату створюють ситуації, коли держави не виконують свої обов'язки по зменшенню викидів парникових газів або недостатньо реагують на катастрофічні наслідки для довкілля. ЄСПЛ може розглядати скарги громадян на бездіяльність держав або на відсутність належних заходів для запобігання наслідкам змін клімату.

3. Розширення застосування існуючих правових норм: ЄСПЛ може допомогти в інтерпретації існуючих норм, застосовуючи їх до нових ситуацій, пов'язаних з кліматичними змінами. Це може включати, наприклад, застосування положень, що захищають право на приватне життя та сімейне життя (ст. 8 ЄКПЛ), до ситуацій, коли зміни клімату загрожують безпеці домівок і традиційного способу життя людей.

4. Підтримка активістів та екологічних організацій: ЄСПЛ також може захищати права екологічних активістів та організацій, що намагаються привернути увагу до проблеми зміни клімату і викривати порушення з боку держав або корпорацій. Оскільки права на свободу вираження поглядів і мирні зібрання (ст. 10 і ст. 11 ЄКПЛ) є частиною європейського правового простору, ЄСПЛ може забезпечити правовий захист для тих, хто бореться за більш активну кліматичну політику.

5. Міжнародна відповідальність держав: ЄСПЛ також може мати значення в контексті міжнародних зобов'язань щодо зміни клімату. Через розгляд конкретних скарг, суд може визначати, чи дотримуються держави своїх зобов'язань за міжнародними угодами (наприклад,

Паризькою угодою). Це сприяє створенню прецедентів, що можуть впливати на розвиток міжнародного кліматичного права.

На сьогоднішній день, увага міжнародної спільноти до зміни клімату та ініціювання судових справ з приводу недостатності дій урядів у регулюванні викидів парникових газів (що є основним каталізатором кліматичних змін) постійно зростає. Прикладом цього можуть слугувати рішення Verein KlimaSeniorinnen Schweiz та інші проти Швейцарії [4]. У листопаді 2020 року Асоціація жінок похилого віку "Verein KlimaSeniorinnen Schweiz" подала скаргу до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) проти уряду Швейцарії. Ця організація, яка бореться за зменшення викидів парникових газів у Швейцарії, аргументувала, що недостатні заходи уряду щодо боротьби зі змінами клімату порушують права жінок похилого віку на здоров'я, безпеку та захист від небезпечних екологічних наслідків. Це була перша справа, в якій ЄСПЛ мав розглянути питання кліматичних прав людини в контексті порушення прав громадян через бездіяльність держави в боротьбі зі змінами клімату.

Підстави для подачі скарги: карга, подана до ЄСПЛ, вказує на те, що уряд Швейцарії не виконує свої зобов'язання щодо зниження викидів парникових газів відповідно до міжнародних стандартів і угод, зокрема Паризької угоди. Зміни клімату, зокрема підвищення температури та погіршення якості повітря, мають негативний вплив на здоров'я, що особливо вразливо для жінок похилого віку, які є частиною найбільш уразливих груп населення.

Асоціація заявляє, що державна бездіяльність у вирішенні проблеми зміни клімату порушує права громадян, включаючи право на життя, право на здоров'я, право на безпеку та право на ефективний засіб правового захисту (ст. 2, 3, 8 і 13 Європейської конвенції з прав людини).

Ця справа мала історичне значення, оскільки вона стала важливим прецедентом для подальших позовів щодо кліматичних прав людини. Подання скарги до ЄСПЛ підкреслює важливість того, щоб уряди країн діяли рішучіше щодо боротьби зі змінами клімату та враховували соціальні та демографічні аспекти при формулюванні своїх кліматичних політик. ЄСПЛ вирішив, що індивідуальні заяви, подані чотирма жінками, є неприйнятними, так як скаржниці мали доступ до «адаптаційних заходів», наявних у Швейцарії, які б допомогли їм полегшити свій стан здоров'я під час спекотних днів. Водночас, Суд розглянув і прийняв рішення по суті стосовно скарги, поданої безпосередньо від асоціації. Так, у своєму рішенні ЄСПЛ визнав порушення норм статей 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) і статті 6 (право на справедливий суд).

Дійсно, зміни клімату вже є реальністю, і їх негативний вплив на життя, здоров'я та добробут людей стає дедалі очевиднішим. У багатьох регіонах світу зміни клімату спричиняють екстремальні погодні явища, підвищення рівня моря, зміщення екосистем та зниження сільськогосподарської продуктивності, що в свою чергу порушує базові права людини. Це стосується не тільки довгострокових екологічних наслідків, а й безпосередніх соціальних і економічних втрат для мільйонів людей.

Зміни клімату також може бути пов'язана з веденням військових дій, але зачасту недооцінюється аспект конфліктів. Війни не тільки спричиняють руйнування економік, інфраструктури та погіршення гуманітарної ситуації, але й мають серйозні довгострокові екологічні наслідки, які можуть сприяти посиленню змін клімату. Ось кілька основних способів, якими війни впливають на клімат:

1. Викиди парникових газів: військові конфлікти можуть призвести до значних викидів парникових газів, що сприяють глобальному потеплінню. Зокрема, бойові дії часто включають використання техніки, яка спалює великі обсяги пального (танки, літаки, вертольоти), що призводить до великої кількості викидів вуглекислого газу (CO₂) і інших парникових газів. Знищення інфраструктури, зокрема нафтових родовищ, трубопроводів і заводів, може спричинити витік великої кількості метану, ще одного потужного парникового газу.

2. Знищення екосистем та біорізноманіття: війни можуть призвести до серйозного руйнування екосистем, що погіршує здатність природи поглинати вуглець і регулювати клімат. Наприклад, лісові пожежі, які виникають під час конфліктів або є наслідком обстрілів

і підривів, викидають значну кількість CO₂ в атмосферу. Знищення природних середовищ існування, таких як ліси, болота та водно-болотні угіддя, зменшує можливість поглинання вуглецю. Це посилює кліматичні зміни через зниження природних механізмів регулювання клімату.

3. Забруднення водних ресурсів: військові дії можуть призводити до забруднення водних ресурсів, що спричиняє не лише гуманітарну кризу, а й екологічні наслідки. Наприклад, використання хімічних і біологічних агентів може забруднити річки та озера. Знищення дамб і водосховищ під час бойових дій може змінити екосистеми і спричинити ерозію ґрунтів, що ускладнює сільське господарство і може призвести до зменшення природних ресурсів для населення.

4. Деградація земель та сільськогосподарських угідь: військові дії сприяють деградації земель, що негативно впливає на місцеві екосистеми і аграрні райони: Мінування територій робить землю непридатною для сільськогосподарського використання на десятки років, що погіршує продовольчу безпеку і збільшує потребу в природних ресурсах. Утилізація земель та пошкодження сільськогосподарських угідь під час бойових дій призводять до втрати родючості ґрунтів і забруднення землі, що в свою чергу може призвести до значного зниження сільськогосподарської продуктивності.

5. Вплив на енергетичні системи: війна може спричинити серйозні пошкодження енергетичних інфраструктур, таких як електростанції, нафтопереробні заводи та газопроводи. Це не тільки впливає на доступ до енергії в регіоні, але й може викликати:

6. Кліматичні біженці: війни, особливо в районах, які зазнають екстремальних кліматичних змін, можуть призвести до нових типів біженців, так званих кліматичних біженців. Ці люди можуть шукати притулку в інших регіонах, що в свою чергу створює нові навантаження на приймаючі країни і регіони, змінюючи соціально-економічну ситуацію та посилюючи конкуренцію за обмежені ресурси, такі як вода та їжа.

На сьогоднішній день Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) ще не виніс конкретного рішення, яке безпосередньо стосувалося б впливу війни на клімат. Однак, це питання може бути включене в майбутні справи, що стосуються порушення прав людини через наслідки змін клімату або через руйнування, спричинені війнами, які негативно впливають на навколишнє середовище. Якщо війна безпосередньо спричиняє екологічні катастрофи, які порушують права людини, наприклад:

- знищення інфраструктури - це може призвести до забруднення води, земель або атмосфери, порушення доступу до чистої води та продовольства, що є основними правами людини;

- екологічні катастрофи після військових дій - такі як пожежі, забруднення повітря, порушення екосистем (наприклад, через міні або обстріли нафтогазових установок), можуть бути підставою для подання позову до ЄСПЛ за порушення прав людини;

- наслідки для кліматичних біженців - люди, які змушені тікати з регіонів, що стали непридатними для життя через військові дії, можуть шукати правового захисту в рамках ЄСПЛ, якщо їхні права на житло, безпеку і доступ до основних ресурсів були порушені.

У майбутньому ЄСПЛ може бути залучений до розгляду справ, де війна є фактором, що погіршує кліматичні умови і веде до порушення прав людини. Тому важливим є розвиток правового розуміння, як військові конфлікти можуть погіршувати ситуацію в екологічній сфері та порушувати права людей, особливо вразливих груп населення, таких як жінки, діти або люди похилого віку.

Наразі ЄСПЛ не має спеціальних рішень, що безпосередньо пов'язані з війною і змінами клімату. Однак наявні рішення про порушення прав людини через екологічні катастрофи створюють прецедент, який може бути використаний для розгляду майбутніх справ, де наслідки війни погіршують кліматичні умови і порушують права людей.

Література:

1. Паризька угода від 12 грудня 2015 року, ратифікована Законом України № 1469-VIII від 14.07.2016 року. Законодавство України: база даних / Верхов. Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text (дата звернення: 01.12.2024).
2. Resolution 48/13. The human right to a clean, healthy and sustainable environment, adopted by the Human Rights Council on 8 October 2021. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/289/50/PDF/G2128950.pdf?> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950). [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004. (дата звернення: 01.12.2024).
4. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz та інші проти Швейцарії: “At the outset, the Court notes that climate change is one of the most pressing issues of our times” (para. 410), <https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%22itemid%22:%22001-233206%22> (дата звернення: 01.12.2024).